प्रगल्भश्च विनीतो मेधया पुनः। नीतिज्ञो वाक्यतत्त्वज्ञः स्वरेणाखिलमाक्षिपन्" इत्युपक्रमे एवंविधानतो वाच्यं वाचकेन विपश्चिता। तपःप्रभावात्कं मर्त्यं स्वर्गादिफलबाधकम्। मनेर्विबोध्य वै वाक्यमध्यात्मादि च यद् भवेत्। क्रुद्धोक्तिमुद्रसंक्षोभं धीरावर्त्तेन (वेगेन) वाचयेत्। सरागं सहितैर्वाक्यैर्वाचयेद् हृदयङ्गमे। नानाहस्तानुरूपेण लाखिल्येन च वाचयेत्। समाध्याये समाप्ते च कथाप्रयन्त एव वा। प्रियस्तमशब्दसंयोगे कुर्यादिति विरामश्चम्। समाप्तौ वाचको भीष्म! ब्रूयादेवं विचक्षणः। अथवार्थ्य जगच्छान्तिमन्ते शान्त्युदकं सृजेत्। सुस्तुतं सुस्तुतं ब्रूयादस्तु व्याख्यानमित्यदः। लोकः प्रवर्त्ततां धर्मे राजा चास्तु सदा जयी। धर्मवान् धनसम्पन्नो गुरुवाक्य निरामयः। इति प्रोच्य यथाऽऽवाहं गन्तव्यं च विभावतः।

वाचन न॰ वच-णिच्-स्वार्थे वा णिच्-ल्युट्। १पठने २कथने च वुञ्। पठने स्त्री। [पापादौ।

वाचनिक त्रि॰ वचनेन निर्वृत्तम् ठक्। वाक्यनिष्पादिते

वाचस्पति पु॰ ६त॰अलुक्समा॰। १देवगुरौ।२पुण्यनक्षत्रे च

वाच्(चा) स्त्री उच्यतेऽसौ अनया वा वच-क्विप् नि॰ वा टाप्। १वाक्ये अमरः २वागिन्द्रिये च।

वाचाट त्रि॰ वाच्+कुत्सायां वाक्लस्योऽस्त्यर्थे आटच् मत्वात् न षः। कुत्सितवक्तरि इति अमरः। आवच्। वाचालोऽप्यत्र।

वाचिक त्रि॰ वाचा कृतम् वाच्+ठक् मत्वात् न षः। वाक्यनिष्पादिते पापादौ वाङ्मयशब्दे दृश्यम्। २वाक्यरत्नभेदे। "आलापश्च विलापश्च संलापश्च प्रलापकः। अनुलापोऽपलापश्च सन्देशश्चातिदेशिकः। अपदेशोऽपदेशश्च निर्देशो व्यपदेशकः। कीर्त्तिता वचनाख्या द्वादशामी मनीषिभिः" उज्ज्वलदत्तः। [नैर्मल्ये च।

वाचोयुक्ति स्त्री ६त॰ अलुक्स॰। १वाचाटयुक्तौ २वाक्य-

वाच्य न॰ वच-भावे यत् न षः। १दूषणे २प्रतिपादने धरणिः। ३कथने च। कर्मणि यत्। ४दूष्ये ५प्रतिपाद्ये अभिधया बोध्यार्थे च सा॰ द॰। "नचाक्षत्वबद्धत्वाभ्यां प्रयोगार्थौ विधिष्यते। वाच्यवाचकभावोऽयमक्षपादादिशब्दवत्। विनीतवेऽप्यक्षशब्दो वद्यशब्दैः प्रयुज्यते। तथापि वाक्यतस्य भावते शकटाङ्गवत्" म॰त॰भाषा॰। [भावे-ण्य। वाच्छा।

वाछ कामे भ्वा॰पर॰सक॰सेट इदित्। वाञ्छति अवाञ्छीत्।

वाज न॰ वज-घञ्। १ऊर्जे २हते ३जवे ४पक्षे च मेदि॰। ५शरपक्षे अमरः ६वेगे पु॰ ७निश्चये ८पक्षे पु॰ मेदि॰ ९सूनौ पु॰विश्वः। [कात्या॰श्रौ॰तत्प्रकारादि दृश्यम्।

वाजपेय पु॰न॰ वाजमन्नं हतं वा पेयमस्य। यागभेदे

वाजपेयिन् पु॰ वाजपेय+अस्त्यर्थे इनि। १वाजपेययागकर्त्तरि उपचारात् २तद्यज्ञे च।

वाजसन पु॰ वाजमन्नं सनोति ददाति सन-अच्। १विष्णौ विष्णुस॰। २शिवे भा॰ आनु॰ १७अ॰।

वाजसनि पु॰ वाजस्य अन्नस्य सनिर्दानं येन। सूर्ये "आदित्याज्जायते वृष्टिर्वृष्टेरन्नं ततः प्रजाः" इत्यनेकस्य वृष्टिद्वारा अन्नदातृत्वात् तथात्वम्।

वाजसनेय पु॰ वाजसनेः सूर्यस्य अपत्यं ढक्। याज्ञवल्क्ये "आदित्यानीमानि शुक्लानि यजूंषि वाजसनेयेन याज्ञवल्क्येनाख्यायन्ते" बृहदारण्य॰ श्रुतिः। अस्यार्थः। "आदित्यादधीतान्यादित्यानि शुक्लानि शुद्धानि। इयमत्र आख्यायिका। व्याडिप्रो वैशम्पायनो याज्ञवल्क्यादिभ्यः स्वशिष्येभ्यो यजुर्वेदमध्यापयत्। तत्र दैवात् केनापि हेतुना क्रुद्धो वैशम्पायनो याज्ञवल्क्यं प्रत्युवाच मदधीतं त्यजेति। स योगबलमाश्रित्य मूर्तां विद्यां विधायोदवाम। बालानि यजूंषि उद्गीरतीति शुष्का अन्ये वैशम्पायनशिष्यास्तित्तिरयो भूत्वा यजूंष्यभक्षन्। तानि यजूंषि बुद्धिमाहात्म्यात् कृष्णानि जातानि। ततो दुःखितो याज्ञवल्क्यः सूर्यमाराध्यान्यानि शुक्लानि यजूंषि याचितवान्। तानि च जाबालगौपेयकाण्वमाध्यन्दिनादिभ्यः पञ्चदशशिष्येभ्यः पाठितवान्" वेददी॰। "एवंस्तुतः स भगवान् वाजिरूपधरो रविः। यजूंष्ययातयामानि मुनयेऽदात् प्रसादतः। यजुर्भिरक्षरोच्चार्या दशपञ्चशतैर्विभुः। जगृहुर्वाजसन्यस्याः। काण्वमाध्यन्दिनादयः" भाग॰ १२।६।६७ श्लो॰

वाजसनेयिन् पु॰ ब॰व॰। वाजसनेयेन प्रोक्तमधीयते इनि। यजुर्वेदशाखाभेदाध्यायिषु विप्रादिषु। २तद्वत्तरीत्या कर्मार्हेषु शूद्रेषु च "शूद्रा वाजसनेयिनः" म॰भा॰व॰।

वाजिदन्त पु॰वाजिनां दन्त इव पुष्पमस्य। १वायसे रत्नमा॰ कप्। वाजिदन्तक तत्रैव।

वाजिन् न॰ वाजः वेगः पक्षो वा अस्त्यस्य इनि। १घोटके २वाणे ३वायौ च मेदिनी॰। ४वेगवति त्रि॰ स्त्रियां ङीप्। [ना न ३पक्षतगन्धायाम् ६गोटक्याम् स्त्री